

Aardappelteelt rond Zandvoort in de 20e eeuw

ZANDVOORTSE DUINKRAAL EN ANDERE PIEPERS

Nico Jonker

In een driedelige artikelenreeks beschreef A.J. Thurkow de opkomst, bloeiperiode en ondergang van de aardappelteelt in de Rijnlandse duinen (zie DUIN 87-3, 87-4, 88-1). Zijn onderzoek is gebaseerd op de archieven van het Hoogheemraadschap van Rijnland. Hieruit blijkt dat de aardappelteelt rond 1900 was afgelopen.

Rond Zandvoort loopt de geschiedenis van de aardappelteelt echter verder. Onderstaand verhaal is gebaseerd op een gesprek met de heer K.C. van de Mije, een geboren Zandvoorter die al in de dertiger jaren piepers in het duin teelde en aan de wieg stond van de Zandvoortse aardappeltelersvereniging. Een relaas over het verleden en de (onzekere) toekomst van de aardappelteelt en de volkstuinderij in de Zandvoortse duinen.

In het begin van deze eeuw waren er enkele welgestelde families die in de aardappelhandel zaten, zoals de familie Hollenberg, die de direktie voerde over de badinrichtingen van het Kurhaus en over de hotelexploitatiemaatschappij E. Pluribus Unum, eigenaresse van onder andere Hotel d'Orange te Zandvoort, het badhotel te Wijk aan Zee en het Amstelhotel in Amsterdam. Een soort Vendorado van die tijd. Die families hadden een paar mensen in dienst voor het spitten, poten en oogsten van de aardappels. Die aardappels waren blijkbaar van een bijzondere kwaliteit, want ze werden ondermeer geleverd aan het Amstelhotel en aan het Koninklijk Huis. De aardappelhandel verschaftte aan enkele tientallen mensen tijdelijk werk. In de loop van de tijd leverde de aardappelhandel echter steeds minder op en ging men steeds meer voor eigen gebruik telen. Het beetje handel dat er nog was, speelde zich af binnen de eigen kring.

Voermanderijen

De grote beperking voor de ontwikkeling van de aardappelteelt was de beschikbaarheid van mest. Die moest per kar over een zandpad worden getransporteerd door de zogenaamde voermanderijen. Dat waren bedrijven met zo'n vijf tot tien paarden die allerlei transporten uitvoerden, zoals het halen van stenen en cement uit Heemstede voor de huizenbouw. Op de plaats waar nu het station Heemstede-Aerdenhout ligt, begint de Zandvoortselaan en daar was toen een losplaats in de Leidsevaart. De voermanderijen visten op het strand bij laagwater schelpen op en brachten die naar de losplaats om ze naar de kalkovens te laten varen. Destijds speelden de voermanderijen ook een rol bij het-op-het-strandtrekken van de bomschuiten van de vissers en in de strandvonderij. Aardappeltelers met wat meer geld kochten bij de voermanderijen mest en konden daardoor hogere opbrengsten

Volkstuinen worden permanent gebruikt, waardoor rondom de bouwlandjes een rommelig, kleinschalig landschap kon ontstaan (foto: Circus Sinistra).

Veldje duinaardappels. De gaashekken zijn tegen de konijnen (foto: Circus Sini-stra).

halen. De paarden van de voermanderijen produceerden ook mest, waardoor de voermanders ook zelf aardappelen gingen telen. Op het hoogtepunt waren er tien voermanderijen met zeven tot tien paarden en werk voor tussen de zeventig en honderd mensen. Met de komst van de traktor was het echter snel afgelopen met de voermanderijen.

Groenland en mestland

In de crisisjaren was er veel werkloosheid en tot in de Tweede Wereldoorlog waren er veel Zandvoorters met een bouwlandje. Arbeiders die geen geld hadden om mest te kopen vielen terug op een oud gebruik: ze gingen 'groenland' spitten. Vroeger kende men twee vormen van landgebruik:

- mestland, dat elk jaar werd bemest, onder andere met paardemest van de schelpenkarren;
- groenland, waarop één keer per drie jaar aardappels werden geteeld. De zode die zich vormde in de jaren van braak liggen werd omgespit, maar verder werd er voor de teelt geen mest opgebracht.

De groenlanden lagen tegen de voet van een duin aan en liepen iets op. Er was altijd een goede zode en het was er niet zo stuifgevoelig. Veel aardappels leverde het groenland niet op, maar ze waren wel erg lekker.

In 1942 evacueerden de bezetters het grootste deel van de Zandvoortse bevolking. Slechts na overleg met de duineigenaar Jonkheer Quarles van Ufford en met de verdreven pachter mocht een achterblijver een landje betelen. Veel land bleef daardoor braak liggen.

Aardappelmoeheid en aktievoerders

In 1949 werd de teelt in de duinen verboden wegens de aardappelmoeheid. In eerste instantie dachten de telers dat het een truc van

de gemeente was om hen uit het duin te krijgen. Het racecircuit was net aangelegd en men dacht dat de gemeente de aardappelteelt maar rommelig vond. Lang niet iedereen had een hoge pet op van het bestuur. 'Wie heeft er ooit van aardappelmoeheid gehoord?' en 'M'n vader had er ook nooit last van' waren veelgehoorde kreten. Het latere raadslid J. Koning Hzn. deed toen een oproep om actie te gaan voeren door door te gaan met het telen van aardappels. De aardappelmoeheid bleek echter echt te bestaan en de aktievoerders werden geverbaliseerd. Gelukkig kende de burgemeester de directeur van de Plantenziektkundige Dienst en regelde dat een delegatie van de Zandvoortse aardappeltelers hem op kon zoeken. Uit dat gesprek bleek dat een ontheffing van het teeltverbod mogelijk was als de landjes om de drie jaar bebouwd zouden worden. Datzelfde jaar hield iemand van de Plantenziektkundige Dienst een goedbezochte voorlichtingsavond over aardappelmoeheid. Nog steeds onderzoekt de Plantenziektkundige Dienst jaarlijks monsters uit de Zandvoortse duinen. Het om de drie jaar gebruiken van een landje lijkt voldoende om aardappelmoeheid te voorkomen.

De vereniging

Men besloot om een eigen vereniging op te richten met als doel het bevorderen van de aardappelteelt in de Zandvoortse duinen. Er waren ongeveer zestig leden. Bij de oprichters van de vereniging speelden verschillende motieven mee om de aardappelteelt voor het Zandvoortse duin te behouden. De minder gefortuneerden met grote gezinnen hadden de piepers gewoon nodig. Er waren ook leden die het om meer ging. De landjes gingen vaak over van vader op zoon en zo werkten vaak verschillende generaties tientallen jaren op hetzelfde landje. Er werd veel arbeid in gestoken

en er ontstond een sterke band met het eigen bouwlandje. Het aardappels telen kreeg zo een historische betekenis; het 'hoorde er gewoon bij' Dat is nu nog steeds zo. Hoewel de opbrengst van de aardappels belangrijk is, is er ook veel oog voor de natuurlijke en landschappelijke aspecten van de Zandvoortse duinen. Zo is het aardige van de 'zwerflandbouw' van de aardappeltelers, dat op de braakliggende bouwlandjes steeds verschillende stadia van pioniervegetaties van vochtige duinbodems een kans krijgen. Het gaat dan om voor de vastelandsduinen zeldzame soorten als Echt en Strandduizendguldenkruid en Bleekgele Droogbloem.

De aardappellandjes worden ongeveer één keer per vier jaar gebruikt. Huisjes worden niet gebouwd en de hekken na de oogst afgebroken. In de tussenliggende jaren groeien op de vochtige zandbodem natte valleisoorten als bleekgele droogbloem en duizendguldenkruid (foto: Circus Sinistra).

Volkstuinders en aardappeltelers

De aardappeltelers krijgen de grond 'om niet' in gebruik van de gemeente en ze telen in een vierjarige cyclus. Vroeger was er een eigen ras, de Zandvoortse Duinkraal, maar dat bestaat niet meer. Nu worden rassen van de markt gebruikt, zoals de Eigenheimer. Wel wordt bekeken of er in de toekomst een eigen ras gebruikt kan worden dat bestand is tegen droogte en dat op kalkrijke grond kan groeien.

De vereniging probeert de landjes er netjes uit te laten zien. Huisjes bouwen mag niet en de afrastering die nodig is tegen de konijnen, moet na de oogst verwijderd worden. Op de landjes van de vereniging mogen alleen aardappels worden verbouwd en niets anders.

Dat is het grote verschil tussen aardappeltelers en volkstuinders. Volkstuinders bouwen vaak een huisje op hun landje en verbouwen verschillende gewassen of houden dieren. De volkstuintjes zijn soms net rommelige boerderijen. Een volkstuin vergt veel werk en als je het goed wilt doen is het bijna een dagtaak. Dat is leuk voor gepensioneerden en andere mensen met veel tijd.

De aardappelteelt heeft een heel ander werkschema. Eind april, begin mei is er veel werk: achtereenvolgens ploegen of spitten, poten, kunstmest strooien en dan één of twee keer wieden; in augustus of september worden de aardappels gerooid. In de tussentijd is er niet zoveel te doen en kun je nog op vakantie ook. De aardappeltelers zijn dan ook een heel ander slag mensen dan de volkstuinders. De terreinen in het binnencircuit zijn de aardappeltelers dan ook een doorn in het oog. Doordat de gemeente nooit een actief beheer heeft gevoerd, kon daar vanuit een paar legale bouwlandjes en varkenshokken een

grote illegale rotzooi ontstaan. Wat daar gebeurt, heeft volgens de aardappeltelers weinig te maken met het oorspronkelijke bouwlandjesgebruik.

De beroemdste aardappelteler is ongetwijfeld Zwemmer. Deze fors gebouwde man met de bijnaam 'Tarzan' had een bouwlandje op de plek waar nu de Tarzanbocht in het circuit ligt.

Nu

Achter de duinen ligt de Bollenstreek. Het overgrote deel van de bollen wordt in het buitenland afgezet. Voor het verkrijgen van een exportvergunning voor de Verenigde Staten moet bewezen worden dat de bollen vrij zijn van

aardappelmoeheid. De aardappelteelt in de Zandvoortse duinen is economisch marginaal en de controles op aardappelmoeheid kosten verhoudingsgewijs veel tijd en geld. De grote angst van de Zandvoortse aardappeltelers is dan ook dat er alsnog een verbod komt op het verbouwen van de duinpieper.

De vereniging heeft de laatste tijd veel belangstelling van jonge mensen die er plezier in hebben om aardappels te telen. Sinds de oprichting van de vereniging is de oppervlakte aan bouwlandjes echter sterk verminderd. Door woningbouw, maar ook door andere uitbreidingen, zoals de begraafplaats en het circuit, zijn veel landjes verdwenen. Als er meer bouwland beschikbaar zou zijn, zouden er genoeg mensen zijn die dat willen gebruiken. Dat geldt ook voor de volkstuinvereniging, die een grote wachtlijst en een ledenstop heeft. Als het aan de Zandvoorters ligt kan er weer meer land in gebruik worden genomen, zowel voor de zwerfende aardappelteelt als voor de volkstuinderij.

Wie meer wil weten over het voorkomen en de betekenis van volkstuintjes in de stads- of dorpsrand wordt gewezen op het verslag van de studiedag over het zeedorpenlandschap in Noord-Holland en de bij het verslag behorende brochure. Deze twee fraai verzorgde uitgaven zijn samen te bestellen door f. 11,00 (inkl. verzendkosten) over te maken op giro 3505200 van Stichting Duinbehoud, Leiden, o.v.v. 'Zeedorpenlandschap'.

Met dank aan de heer K.C. van de Mije en Johan Stuart.

Nico Jonker is medewerker van de Werkgroep Duin & Kust in Noord-Holland.